

Мовленнєва системність в термінах комунікативної лінгвістики

Рогоза Анастасія Петрівна, викладач

Київський національний університет України «КПІ»

Науковий аналіз беззаперечно доводить, що при всій його, здавалося б, непередбачуваності і суб'єктивності людське мовлення являє собою особливий вид діяльності, найвищою мірою структуровану, впорядковану, організовану, регульовану, відтворювану, прогнозовану, інакше кажучи, системну. При цьому, однак, мовлення завжди залишається поняттям суто антропоцентричним, оскільки мовлення – це те, що кожен з нас цілеспрямовано робить з мовою, як маніпулює нею або «грає». Породжуючи мовлення, ми – кожен з нас – творимо, але при цьому «граємо за правилами».

Розуміння правил «мовленнєвої гри» невіддільно пов'язане з поняттям контексту. «Будь – яке висловлювання має зміст, що виражає який-небудь фрагмент дійсності. ...висловлювання завжди вміщується в рамки якого-небудь комунікативного акту, де субстанціональне значення висловлювання і отримує свою реляційну характеристику» [1, с.30]. Детальне вивчення безмежного різноманіття доступних і недоступних безпосередньому спостереженню видів контексту призводить до висновку про його системну природу [2, с.172], яку можна представити в вигляді наступної ієрархії:

- мікроконтекст – міжособистісний і такий, що характеризує мовця як конкретну мовну особистість, що реалізує в даному комунікативному епізоді свою конкретну комунікативну інтенцію;

- макроконтекст – більш широкий, соціокультурний контекст, що характеризує мовця як представника свого соціуму і своєї (суб)культури;

- метаконтекст – контекст думки і знання, що характеризує ту концептуальну систему, в рамках якої мовець мислить і котра відображає бачення світу, що склалося в даному соціумі.

Ідеї мовленнєвої або комунікативної системності тісно пов'язані в сучасній лінгвометодології з динамічною концепцією **комунікативної компетенції**. Головна цінність цього метамовного дітища Хаймса [3] в тому, що воно характеризує цілеспрямовану комунікативну діяльність індивіда і в самому загальному вигляді визначається так: що мовець повинен знати й вміти, щоб успішно спілкуватися в даному мовленнєвому колективі. Поняття комунікативної компетенції охоплює всі три вищезазначені рівні, відображаючи нерозривний зв'язок інтелектуального, соціального і вербального в поведінці людини.

Д. Хаймс представив зручний, універсальний інструментарій для опису мовленнєвої комунікації в вигляді відомої ієрархії одиниць аналізу: мовленнєва ситуація, мовленнєве подія, мовленнєвий акт.

Мовленнєва (комунікативна) ситуація – це найширший контекст, в якому проходить мовленнєва діяльність. Мовленнєві ситуації можна в цілому визнати відповідними фреймам – тим когнітивним схемам чи сценаріям, що зберігаються в мовленнєвій свідомості і пам'яті мовленнєвого колективу. “A speech situation maintains a consistent general configuration of activities and the same overall ecology within which communication takes place” [5]. Прикладами мовленнєвих ситуацій можуть слугувати “meals”, “courtroom hearing”, “academic or press conference”, “business deal negotiation”, “house party”, “church service”, “wedding ceremony” тощо.

Мовленнєва ситуація зазвичай включає в себе кілька **мовленнєвих подій**. Так, ситуацію “academic conference” можна представити як таку, що складається з таких мовленнєвих подій, як “opening ceremony”, “working sessions”, “question time”, “paper presentations”, “round tables” тощо. Мовленнєва подія – це комунікативний епізод, який відрізняється внутрішньою зв'язаністю і єдністю. Цей вид мовленнєвої діяльності має чітко визначені кордони (початок і кінець), характеризується обов'язковою співпрацею учасників в його здійсненні, що проявляється в координації ними своїх мовленнєвих зусиль, і закріпленість за певним фреймом.

Мовленнєві акти – найдрібніші і найіндивідуалізованіші одиниці спілкування, з яких складаються в свою чергу мовленнєві події. Так, мовленнєва подія “reception” може включати такі мовленнєві акти, як greetings, compliments, apologies, expressions of gratitude, можливо, також promises, invitations, indirect complaints тощо.

Якщо дослідження проводиться на мікротекстекстуальному рівні, це називається міжособистісною прагматикою або **мікропрагматикою**. Такі вузькопрагматичні дослідження не становлять в останні роки великого інтересу, оскільки рідко дають основу для наукового узагальнення. Гоффман визначає їх як “pure psychometry, consisting of unstructured and unsystematic observation” [4, с.39]. Науковий підхід до мови – це спроба пояснити зв’язок між тим, що і як індивід говорить, і системою його знань про світ, соціальною поведінкою, показати, як його мовлення характеризує його культуру, картину світу, систему вірувань і цінностей, тобто прослідкувати складний взаємозв’язок між мовними, соціокультурними і когнітивними вимірами людського життя. Такий підхід отримав в лінгвістиці назву **макропрагматика, або соціопрагматика**. Мета макропрагматичного підходу в тому, щоби виявити тенденції, описати закономірності «соціолінгвістичної поведінки індивіда» на основі узагальнення максимально можливого числа випадків індивідуальної мовленнєвих дій конкретних мовців в конкретних мікроконтекстах. Вивчення ж когнітивної організації мовлення стало відомим як **метапрагматика** або **когнітивна прагматика**.

Список використаних джерел:

1. Колшанский Г.В. Контекстная семантика. – М.: Наука, 1980. – 148.
2. Тарасова, Е.В. Речевая системность и контекст// Мовна компетенція, креативність та актуальні проблеми викладання іноземних мов. – Харків «Константа», 1998.
3. Хаймс Д. Х. Два типа лингвистической относительности (с применением их этнографии американских индейцев) // Новое в лингвистике/ Общ. ред. Н.С. Чемоданова. Вып. 7. – М.: Прогресс, 1975.

4. Goffman, E. Forms of talk. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania, 1981.

5. Saville-Troike, M. The Ethnography of Communication [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.slideshare.net/SaraCePacheco/the-ethnography-of-communication-13229569>